

“բղեռչին”¹, իրեռչին որչափ ալ ելլի՞մա— նշանակութիւն ունենայ, չի կրնար իրրեւ պաշտօնական տիտղոս փոփոխակի գործածուիլ: Աի կրնար նոյնպէս Տաշիրն Վախէթի երիւթաւուծեան տրուիլ, որ կը վերաբերէր Վաւաբարաց: Եւսս յիշատի “անտեղի” պէտք է նկատել Վաւաբար նահանգն Տաշիրով Վախէթու երիւթաւուծեան տարը, եւ այս երիւթաւուծիւնը բղեռչութիւն համարիլը ընդ Աշուշայիւ: Հարկ չկայ հետեւաբար “Վաւաբարքէն քիչ մը վեր երթալ Կարչիծանի խական մեկնութիւնը գտնելու համար, (ԻՅՈՍ. 440), այլ պէտք է մնալ ի Վաւաբարս:

Որ Աշուշան է կնքոյս “բղեռչին Վրաց Վաւաբարաց”: Որչափ կ’երեւայ հարկ է միաբանիլ Սարգարտի հետ եւ ընդունիլ զՍեծն Աշուշայ եւ կնքս 1, գարէն: Ի՞նչ է եւ ոչինչ անտեղութիւն կը տեսնեմ՝ նաեւ երկրորդն համարիլ — եթէ ստուգիւ բղեռչի էր նա. ըստ մեզ վերջինս աւելի համահայն կու գայ ժամանակի պարագայից, քան առաջինը: Ինչեք յունարէն նշանագիրնեցով է. այս կէտն կը նշանակէ թէ բղեռչին յարաբերութիւններն այնպիսի ժամանակի մէջ կ’իյնան, երբ անձուկ էր չնուսաց հետ երկուստեք հաղորդութիւն. եւ յաճախ հարկ կ’ըլար յունարէն արձանագրութեամբ կնքոյ կիրառութիւն: Սեծն Աշուշայ 1, գարուն, քանի որ իւր յարաբերութիւններն լրեաց հետ էին, պէտք չունէր այսպիսի կնքոյ մը. եւ հարկաւորութիւնն 591էն վերջը կարելի է մտածել, երբ Վաւաբար չնուսաց կը վերաբերէր: Եւրկորոյ Աշուշայի ասպարէզն այս ժամանակամիջոցի մէջ կ’իյնայ. Վաշտ հաւանական է որ 608էն շատ յառաջ բարձրացած ըլլայ բղեռչութեան գահին վրայ (591—602ի մէջը) եւ Ռիւզանդականաց հետ երկար ժամանակ յարաբերութիւն ունեցած էր եւ ունեցաւ 608էն ետքը Վաւաբարաց կրկին չնուսաց անցնելի վերջը:

• Ն. Ա.

¹ Հմմտ. Անդ. էջ 226. “Արեւերեւոյ, որ եր երեւթաւ ի Կախէթ”, ժողգրութեան արժանի են Յարեգրոց խաղերն. “Բախուր (Գի, 557—570)” որդեք (Արեւերեւոյ եւ), ... կը նստէին ի Կախէթ, արւս տերերն էին, ինչպէս եւ Հերեթի, մինչեւ Եօր (Jor): Ոչ նստէին յՕսմայն, Գոս արամ կիրաւապաշտի իշխանութեան ներքեւ որ Անդ. էջ 220, անս եւ 215:

ԱՅԸ ԱԵԸ ԱԵԸ ԱԵԸ

ԺԱՂԿԷՓՈՒՆՏ

1. 1906ին լոյս տեսած նայ թերթերը: — 2. Բաղրուպանեան պատուեալ: — 3. Տրգրան Տիւլէլկեան Գ: — 4. Հունգարահայ Armenia կը շարունակուի: — 5. Դուռմաչ նայ պատգամաւորները:

1. 1906ին լոյս տեսած նայ թերթերը: Հայ լրագրութեան համար 1906 թիւը յիշատակելի պիտի մնայ, լրագրական ժախարհը մինչեւ ցայժմ շտեմնուած կենդանութիւն մը ցոյց տուաւ, որ տակաւին կը տեսէ: Լոյս տեսած թերթերուն մեծագոյն ժամը քաղաքական է. պակաս չեղան նաեւ գրական թերթեր. բայց ամէնէն աւելի նկատելին է որ 1906 թիւը առաւ նաեւ երգիւծարանական պատկերազարդ թերթեր, որոնց պակասն զգալի էր: Գժախտաբար այս նոր թերթերէն շատերը կործանուեցին կենաց մը վայելքին, եթէ այսպէս կարելի է ըսել — եւ ոմանք արդէն հոգեվարքի նշաններ կու տան: Յառաջ կը բերենք ասոնց ցանկն ալբուրքներ կորցաւ: Թերեւս այս ցանկէն մեկ երկու մեզի անձնութիւններ դուրս մնան:

Աւտ Խուսի (նոր շրջան) Զարթաթներթ. լոյս տեսած 28 Ապր. ՍԱՇԷՐՍԱՆԴՐԱՒ. տակաւին կը շարունակուի խմբագիր Ե. Օտեան: Թերթս կրնայ զաւելջառկան կուռիլ:

Ալի Օրաթներթ. լոյս տեսած 27 Ապր. Թիֆլիս. գարաթ 809. Թիւք 1—83: Խմբ. Հրատ. Տիգ. Թաղէտեան մինչեւ Թ. 57. Խմբ. Թ. 58էն սկսեալ Ա. ԱՏԳՈՒՆԵԱՆ: “Ալիք” Գաշնակցականաց օրգանն է եւ խափանուած “Թառաշ, ին շարունակութիւնը:

Աշխատի Զարթաթներթ. լոյս տեսած 22 Յունուար Թիֆլիս, կը շարունակուի “Նոր Աշխատանք” անուան ներքեւ: Խմբ. Հրատ. Աշտ Աթանասեան: Թերթս գիւղացիական շալ հերուն պաշտպանութիւնը ստանձնած է եւ գաղթիւն վերջը իրեն յաջորդ թողեցած է “Նոր Աշխատանք” շարթաթներթը:

Արեւի սկսած 2 Ապր. Թիֆլիս եւ գաղթած առանց երկրորդ թիւը մը լոյս տեսնելու: Բարձր Լուս Կիսամիտայ. հրատարակուած Բակու եւ տակաւին կը շարունակուի խմբ. Հրատ. Գ. Թառայեանց: Բողոքական շահերու պաշտպան է “Բարի Լուս”:

Դիտի Զարթաթներթ. սկսաւ հրատարակուիլ 5 փետր. Թիֆլիս, գաղթեցաւ 23 Ապր. Թիւք 1—12: Խմբ. Հրատ. Հայկ Տեր-Աստուածարեանց:

Ելիէ Օրաթերթ. լոյս տեսած 1 Հոկտ. Թիֆլիս, դադարած 24 Դեկտ. Թիֆլ 1—70, խմբ. Հրատ. Մ. Մուրադեան: Դաշնակցական թերթ. շարունակութիւն «Ծառաջ», «Ալիք» եւ «Զանգ», լրագրաց:

Ելիէ 2-րդ, Շաբաթաթերթ. սկսած 8 Հոկտ., խմբագիր 8. Զաւեն: Կը շարունակուի տակաւին: Վախճանն է՝ Հայ. ու թուրք տարրերը միացընել եւ համերաշխ գործակցութիւն մը յառաջ բերել:

Զուի Օրաթերթ. լոյս տեսած 11 Օգ. Թիֆլիս, դադարած 6 Սեպտ. Թիֆլ 1—12, խմբ. Հրատ. Եւգենիոս Մեղիք-Քալանթարեան: Դաշնակցական «Ծառաջ» եւ «Ալիք» լրագրաց յաջորդ:

Զուի Շաբաթաթերթ. սկսած 22 Հոկտ. Թիֆլիս եւ տակաւին կը շարունակուի: խմբ. Հրատ. Գր. Բալասանեան: Գրական թերթ:

Ըլիէ Շաբաթաթերթ. հրատարակուած 19 Յունուար Թիֆլիս (1—37) եւ տակաւին կը շարունակուի: խմբ. Հրատ. Ս. Թառայեան: Գրական ընտանեկան թերթ:

Թիֆլի Օրաթերթ. հրատարակուած 11 Յուլ. Ալեքսանդրիա, դադարած 17 Օգ. Թիֆլ 1—28: խմբ. Ե. Օտեան: «Թերթիկ» Արատ-սահմանի առաջին օրաթերթն է. ի սկզբան քանի մը թիւ հրատարակեցաւ մէկ թուղթ, յետոյ կանոնաւորապէս երկու թուղթ:

Ժամաւ Օրաթերթ. սկսած 27 Դեկ. Թիֆլիս եւ տակաւին կը շարունակուի: խմբ. Հրատ. Ս. Մանասեան: Դաշնակցական «Ծառաջ», «Ալիք», «Զանգ» եւ «Երկիր» լրագրաց իբր յաջորդ:

Խաւս-Է Շաբաթաթերթ երգիծաբանական. կը հրատարակուի տակաւին ի Թիֆլիս: 1906ին լոյս տեսած են Թիֆլ 1—28: խմբ. Հրատ. Աստ. Երիցեան:

Կոյն իբր Օրաթերթ՝ բոլոր շաբաթը երկու երեք անգամ կը հրատարակուի: Սկսած 1 Սեպտ. Թիֆլիս, դադարած 6 Օգ. Թիֆլ 1—47, խմբ. Հրատ. Ս. Երզնկեան: Թերթս Սոցիալ-Դեմոկրատ ազդու թիւն ունի:

Կեռ Շաբաթաթերթ. հրատարակուած 18 Մարտ Թիֆլիս, դադարած 15 Յուլ. Թիֆլ 1—18: խմբ. Հրատ. Բ. Իշխանեան: Սոցիալ-Դեմոկրատ:

Կու-Դեմի, 16 Մայիս—7 Օգ.՝ Հայերէն թափարեղէն լրագիր Հայ եւ առաջիկ տոներով: Նպատակն էր Հայ-թափարական կենաց եւ մահու կռուին վերջ տալ:

Կիւ-Ս Ալեքսանդրիա, խմբագրութեամբ Էսհպազի եւ Օտեանի: 3 թիւ միայն լոյս տեսած:

Հոյն Շաբաթաթերթ երգիծաբանական. սկսած 13 Նոյ. Թիֆլիս եւ դեռ կը շարունակուի 1906ին լոյս տեսած Թիֆլ 1—4 եւ 2 թ. յառաջ ելուած: խմբ. Հրատ. Բ. Զեպեան:

Հոռ Օրաթերթ. լոյս տեսած 23 Նոյ. Թիֆլիս եւ տակաւին կը շարունակուի: խմբ. Հրատ. Խ. Սամուէլեան: Սոցիալ-Դեմոկրատ օրաթերթս շարունակութիւն է «Կայծի» եւ «Նոր խաչի»:

Հոյն Շաբաթաթերթ. լոյս տեսած 8 Յունուար, Թիֆլիս, եւ դեռ կը շարունակուի: խմբ. Հրատ. Երզնկա. Բ. Երզնկեան: Եկեղեցական-կրօնական թերթ:

Չոյն Շաբաթաթերթ. սկսած 1 Հոկտ. Թիֆլիս, 1907ին ալ կը շարունակուի: խմբ. 8. Խախանեան, Հրատ. Մ. Դոյուխանեան: Շարունակութիւն «Կեանքի»:

Յաւ Օրաթերթ. հրատարակուած 17 Յունուար, Թիֆլիս, դադարած 22 Սեպտ. Թիֆլ 1—76: խմբ. Ս. Սահակեանց, Հրատ. Մ. Նալբանդեան: Դաշնակցական առաջին օրաթերթն է «Ծառաջ»:

Յոյն Շաբաթաթերթ պատկերազարդ. լոյս տեսած 5 Մարտ, Թիֆլիս, դադարած 23 (՝) Օգ. Թիֆլ 1—17: խմբ. Հրատ. Բագրատ Այվազեան: Նոր Ժամանակի Շաբաթաթերթ. Գասիթէ: Սկսած 1 Դեկտ.:

Նոր խոյ 18 Օգոստ. — 20 Սեպտ.՝ Բ. 14: Տիֆլիս:

Նոր Կեռ Շաբաթաթերթ. սկսած 2 Յուլ. Նախիջեան Դոնի վրայ, կը շարունակուի Զառայա տարի: խմբ. Գր. Անոնեան, Հրատ. Գր. Բեդեան: Կը զբաղի աւելի գրական ծխողով. մահուանդ Հայ գաղթականութեանց մտադրութիւն դարձուցած է:

Նոր Հոյն Կիսամանայ լոյս տեսած 10 Օգ. Պարիս, դադարած 1 Սեպտ. Թիֆլ 1—2: խմբ. Հրատ. Ս. Միխանեան: Դրօշակեան:

Ռահիլայ Ամսթերթ. Բուլգարայի Հայ ուսուցչական միութեան օրգան, սկսած Սեպտ. Շաբաթ, Թիֆլ 1—4: Դատարարական նուիրուած է ամսաթերթս:

Սոյն Ամսթերթ երգիծաբանական, Պետերբուրգ, Թիֆլ 1—5: Այս տարի ալ կը շարունակուի: խմբ. Գալուստ, Հրատ. Օգոստեան:

Այս Հայ թերթերէն զատ լոյս տեսած է Aurora ռումաներէն լեզուաւ կիսամանայ

Հայ թերթն ի Բուկարէշտ 30 Յունուար, գաղթած 20 Մայ. թիւը 1—9:

Յառաջ բերուած թերթերէն զատ լոյս տեսած են հետեւեալները Ազատ, Բանարի Չայն, Մոծակ, Պայքար եւ Պիծակ: Ասոնց վրայ որեւէ տեղեկութիւն հաղորդելու ի վիճակի չենք, վասն զի նոյնները տեսնելու բախար չենք ունեցած:

2. Բարեպաշտն Գաբրիէլը «Հանգէսի», աշխատակից լեզուաբան Պրոֆ. Ղուկաս Բարբուսի պանեան Մարտ 24ին ընտրուած է անդամ Société de Linguistique de Parisի: Հայ-ազգի նշանաւոր գիտնականը այս պատուոյն լիովին արժանաւոր հանդիսացած է իւր հմտակց լեզուաբանական գրուածքներով, որոնց մէջ աւելի զաւելի տեղին են հնարագիւտ հանձնարը արտաբոյ կարգի կը փայլին: Այս է մանաւանդ որ Պատուեալը ոչ միայն Հայ լեզուաբաններու մէջ առաջին տեղին կը գրուէ, այլ եւ օտարազգի նշանաւոր լեզուաբաններուն կարգն անցած է: Կը յայտնենք մեր խնայակցութիւնն ու շնորհաւորութիւնն:

3. Տէրութիւն շէնքիւնի ի Երկու նշանաւոր օրաթերթեր գաղթեցան Տ. չիվէլեկեանի մահուամբ 13 փետր.: «Ճերիտէյի Շարգիյէ», տաճկերէն լեզուաւ հայատառ ու «Սուրհանդակ», հայերէն լրագիրները: Հանգուցեալը թէպէտ Այսթանեանի աշակերտ, գրական մարդ չէր, բայց ունէր գործնական եւ յարատեւող նկարագիր մը: Ասով է որ կրցաւ մինչեւ մահը շարունակել իւր թերթերը, հանդէպ այնչափ նիւթական ու բարոյական արգելքներու եւ դժուարութեանց: Մահը միայն կրցաւ ընկճել զայն:

4. Հռոմիւրեան Armenia իւր շրջանային: Աւրախութեամբ կ'աւետենք թէ հունգարերէն լեզուաւ հրատարակուած Armenia թերթը ոչ միայն չէ դադարած, այլ եւս աւելի փայլուն ապագայ մը կը խոստանայ. վասն զի յանձնուած է աւելի կարող ձեռքերու: Սնդոտեանի մահուան վերջը խմբագրութիւնն ստանձնած են նշանաւոր գիտնականներ Դր. Ա. Հերման, Դր. Կ. Բոբեան եւ այլք: Արդէն լոյս տեսած են 1907 փետրուար-Մարտ միացեալ թուերը, ամբողջապէս նուիրուած Սնդոտեանի յիշատակին: Բովանդակութիւնը թարգմանելով յառաջ կը բերենք: Նախաբանութիւն. Դր. Ա. Հերման: — Խաչիկ Սնդոտեանին յիշատակին (յիշատակի խօսքեր ու գրուածքներ): — Սնդոտեան եւ հայկական խաչը (բանաստեղծութիւն) գրեց Արարատեան: — Խ. Սնդոտեանի

մեծարարը (թերթերու հաւաքածոյք, ցաւակցութեան թղթեր): — Խ. Սնդոտեան եւ հայ մատենագրութիւնը. Յուլիոս Միրզայեան: — Խաչիկ Սնդոտեանի գրուածքներուն ցուցակը Արմենիա Ամսթերդամի մէջ, Յ. Մ. — Սնդոտեանի Արմենիային քսան տարուան պատմութիւն:

5. Դասայի հայ գաղթականները: Երկրորդ Դուսայի անդամ ընտրուած Հայ պատգամաւորներն են. Ստեփան Տէր Աւետիքեան (ընտրուած Գանձակի կողմէն), Սիրակեան Տիգրանեան եւ Յովհաննէս Սաղաթիէլեան (ընտրուած Երիւանի կողմէն): Երէքն ալ Դաշնակցական են եւ ոչ անանօթ անձինք: Արշակ Զոհրապեան (ընտրուած ի թիֆլիս) կը վերաբերի Սոցիալ-Դեմոկրատ կուսակցութեան եւ խմբագիր է «Հասանքի»: Մովսէս Ալէքեան (ընտրուած Նոր Նախիչևանի եւ Ռոստով Դոնի վրայ քաղաքներուն կողմէն) Պագեա կուսակցութեան կը պատկանի: Նշանակելին այն է որ Դաշնակցականք յաղթած են կուսակրթ միացեալ ազգայնութեանց ու կուսակցականք գէմ:



ԲՈՒՆԱԿԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԳՐՆԵՐ

ՄԱՍՆԱԳՐԱԿԱՆ — Միխիթը Գոշի Դատաստանագիրը եւ հայոց հին քաղաքացիական իրաւունքը. 97: — Նոյնը, քննական ուսումնասիրութիւն. 102: — Ցուցակ ծնագրաց Թաւրիզի. 106:

ԿՆՆԱԳՐԱԿԱՆ — Սարգիս արքեպ. Սառաֆեան. 109:

ԼԵՃՈՒՄԱՍԿԱՆ — Լիւկսեմբուրգ եւ հայերէնը. 115: — Հին հայերէն ցուցական դերանունները. 117:

ՀԱՆՈՍՄԱԿԱՆ — Աշուշայի Կնիքը. 121:

ԱՅԼԵԻՆԱԿ

ԺԱՂՆԻՓՈՒՆՁ — 1. 1906ին լոյս տեսած հայ թերթը: — 2. Բաղրուկանեան պատուեալ: — 3. Ցիգրան միջկէկեան Կ. — 4. Հուլիսաբաղա Արաբիա կը շարունակուի: Դուսայի հայ պատգամատըները. 126:



ՀԱՄԱՐԱՆԱԿ ԵՒ ՊԱՍՏՈՒՄԱՍՏՈՒ ՆՍՏԱԿԻՐ

4. ԱՄՓԱՏԵԼ 4. ՊԱՐՈՆՉ

ՎԻՆԵՆԱ, ՄԻԻԲՈՐԻՆԵՆ ԳՊԵՐԵՆՆ